

Podrška u probouju sremskog fronta

Početkom aprila saveznici su, beležeći krupne vojne pobeđe, doveli nemačku oružanu silu u vrlo tešku situaciju. Na zapadnom frontu anglo-američke snage su izbile na reku Vezer, a u Italiji vodile jake borbe za Bolonju. Snage Crvene armije, pošto su osujetile nemačku protivofanzivu u rejonu Blatnog jezera i zabeležile novu pobeđu, prešle su mađarsko-austrijsku granicu i 3. aprila 1945. zauzele Bečko Novo Mesto.

Tim prodorom nemačka Grupa armije „E“, koja je ostala duboko na jugoistoku Evrope, bila je delom presečena i, s obzirom da joj je pretilo opkoljavanje, pa i uništenje - pošto više nije mogla da odstupa u pravcu Beča - dobila je od svoje vrhovne komande naređenje da se povlači na zapad.

U to vreme nemačke jedinice iz 34. armijskog korpusa još su se nalazile na sremskom frontu. One, takođe, nisu mogle da odstupaju, sve dok se ne obezbede uslovi za slobodnije izvlačenje svoje 22. pešadijske divizije, koja se nalazila u rejonu Bijeljine i Brčkog, kao i jedinica 21. brdskog armijskog korpusa, zauzete u borbama protiv jedinica Jugoslovenske armije u sarajevskoj operaciji.

„Linija fronta na dan 1. aprila 1945. g. protezala se: r. Dravom i Dunavom, potom u Sremu: isk. Mohovo - isk. Lovaš - 1 km. ist. od Tovarnika - 1 km. ist. od Ilinaca - Batrovci - Morović i ravno do r. Save, rekama Savom i Drinom, isk. Bijeljina - isk. G. Rahić - Jasenovac - Žepče - G. Vukšić - Vitanovac - Blaževac - Cerik - D. Orahovica - preko r. Spreča - k. 917 i kod Donje Paklenice na r. Bosna“!¹⁸⁸⁾

Ovu liniju držale su sledeće neprijateljeve snage:

- pred frontom 3. armije, na desnoj obali Drave i Dunava, od Donjeg Miholjca nizvodno: 11. poljska nemačka divizija sa znatnim ojačanjima;

- pred frontom 1. armije, od Dunava do Save, odnosno od Sotina i Opatovca do Lipovca (jz. od Brčkog): nemačka 41. i 22. pešadijska divizija, i 3. i 12. ustaško-domobranska divizija, i

- pred frontom 2. armije: nemačka 22. pešadijska divizija, nemačke policijske snage, delovi 12. i 15. ustaško-domobranske divizije, kao i četnički odredi.

Jedinice 1, 2. i 3. Jugoslovenske armije bile su raspoređene nasuprot nemačkim i kvislinškim snagama. Tako je 3. armija bila na

¹⁸⁸⁾ Iz izveštaja Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija Štabu Vazduhoplovstva JA o radu izviđačko-obaveštajne službe u aprilu 1945; AOS, k. 1454, br. reg. 9/1-3.

položajima na levim obalama Drave i Dunava; 1. armija - između Dunava i Save u Sremu, dok je 2. armija bila u istočnoj Bosni, na odseku od Maoče i dalje orijentisana prema Doboju.

Radi daljih ofanzivnih operacija jedinice 3. armije (16, 36. i 51. divizija) zauzele su, posle likvidacije dravskog mostobrana, borbeni raspored na levoj obali Drave. Štab 3. armije je, 4. aprila, potčinjenim jedinicama naredio zauzimanje novog rasporeda na Dravi, vodeći računa o jakim utvrđenjima protivnika na suprotnoj obali reke.

Komandant 1. armije je, takođe, naredio pregrupisanje i koncentraciju potčinjenih jedinica, a dan ranije, 29. marta, formirao je Južnu operativnu grupu divizija (2. proleterska, 5. i 17. NOU divizija) koja se već nalazila u istočnoj Bosni, prepotčinjena Štabu 2. armije.

Zadatak Južne operativne grupe bio je da sadejstvuje snagama u Sremu, ali je prethodno dobila zadatak da razbije nemačke snage na desnoj obali Save u rejonu Bijeljine, Brčkog i Bosanskog Šamca, a zatim da nasilno pređe Savu i probije se u rejon Vinkovaca radi uništenja nemačke sremske grupacije.

Štab 2. jugoslovenske armije, s obzirom da su naše jedinice 2. aprila oslobodile Bijeljину i Novo Brezovo Polje, te došle u neposrednu blizinu Brčkog, naređuje potčinjenim jedinicama proboj u pravcu Srnice - Gračanica, u koji se neprijatelj skoncentrisao posle odstupanja iz rejona Bijeljine. U taj rejon neprijatelj je dovuкао pojačanje - 7. SS „Princ Eugen“ diviziju, a računao je i na mogućnost da mu u pomoć priteknu delovi 12. i 15. ustaško-domobranske divizije iz rejona Doboja, ostale ustaške jedinice, kao i četnički korpusi koji su se nalazili na Majevidi, u Trebavi i na desnoj obali Bosne (ilustracija 4).

Krajem marta 1945. vazduhoplovni pukovi 42. divizije bazirali su na sledećim aerodromima:

	Sombor	Klenak	Bački Brestovac
421.p	30. III — 9. V		
422.p		29. III-4. V	
423.p			26. III-8. V

Štab 42. vazduhoplovne divizije, kao i Štab Grupe vazduhoplovnih divizija prešli su u Prigrevicu.

Pored prebaziranja vazduhoplovnih pukova 42. divizije, Štab Grupe vazduhoplovnih divizija takođe je naredio da se prebaziraju i lovački pukovi 11. vazduhoplovne divizije, kao i bataljoni aerodromskih službi (BAS) 9. oblasne vazduhoplovne baze, koji su obezbeđivali avijaciju.

Dejstva Vazduhoplovne operativne grupe

Radi pružanja vazduhoplovne podrške jedinicama Južne operativne grupe u borbama u istočnoj Bosni, Štab Grupe vazduhoplovnih divizija formirao je, isto tako, vazduhoplovnu operativnu grupu, ili južnu

avio-grupu, zvaničnog naziva: Operativna grupa Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija.

Vazduhoplovna operativna grupa bila je sastava dva puka - 421. jurišni i 112. lovački, koji su od 29. marta bazirali na aerodromu Klenak. Ta grupa je obrazovana, formalno, 1. aprila:

„Upućuje se drug Aćimović Miljko, načelnik Operativno obavешtajnog odeljenja Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija sa drugovima Kolarovim i Vučkovićem, da obrazuju operativnu grupu kod 422. i 112. vazduhoplovnog puka, radi boljeg održavanja veze i rukovođenja.

Na osnovu ovog naređujemo da štabovi 422. i 112. vazd. puka sve izveštaje podnose ovoj Operativnoj grupi, kao što su to dosad činili sa svojom divizijom!“¹⁸⁹⁾

Ova vazduhoplovna grupa je operativno bila sposobna istog dana, 1. aprila, kada je obrazovana i kada su posade 422. puka izvršile dva borbena zadatka:

„U toku 1. aprila 1945. godine učinjeno je 2 bojna leta u rejonu Prnjavor - Srnice - Gornje Čušte.

Let naših posada trajao je ukupno 2,24 časa.

Naše posade utrošile su: AO 25 - 16; RS 82 - 7; VJA - 410 i ŠKAS - 700 komada.

Od strane naših pilota uništeno je: do 5 kola i 8 ljudi, oštećena radio-stanica na kamionu u s. Vučkovac i izazvan veći požar u fabrici jugozapadno od Brčkog!“¹⁹⁰⁾

Toga dana je od jurišnih aviona letelo šest posada, od kojih i dva jugoslovenska pilota Mihevc i Oršić, sa strelcima Miladinovićem i Damjanovićem, iz 422. vazduhoplovnog puka.

Drugog aprila jurišnici nisu leteli premda je bilo vedro, a vidljivost i preko 10 km. Idućeg dana, 3. aprila, jedinice Južne operativne grupe I.A vodile su borbu za Brčko. U ranim jutarnjim časovima izviđači su osmotrili veće pokrete nemačkih jedinica iz pravca Bijeljine, tako da je avijacija odmah upućena da bombarduje Brčko, a naše posade da unište most na Savi.

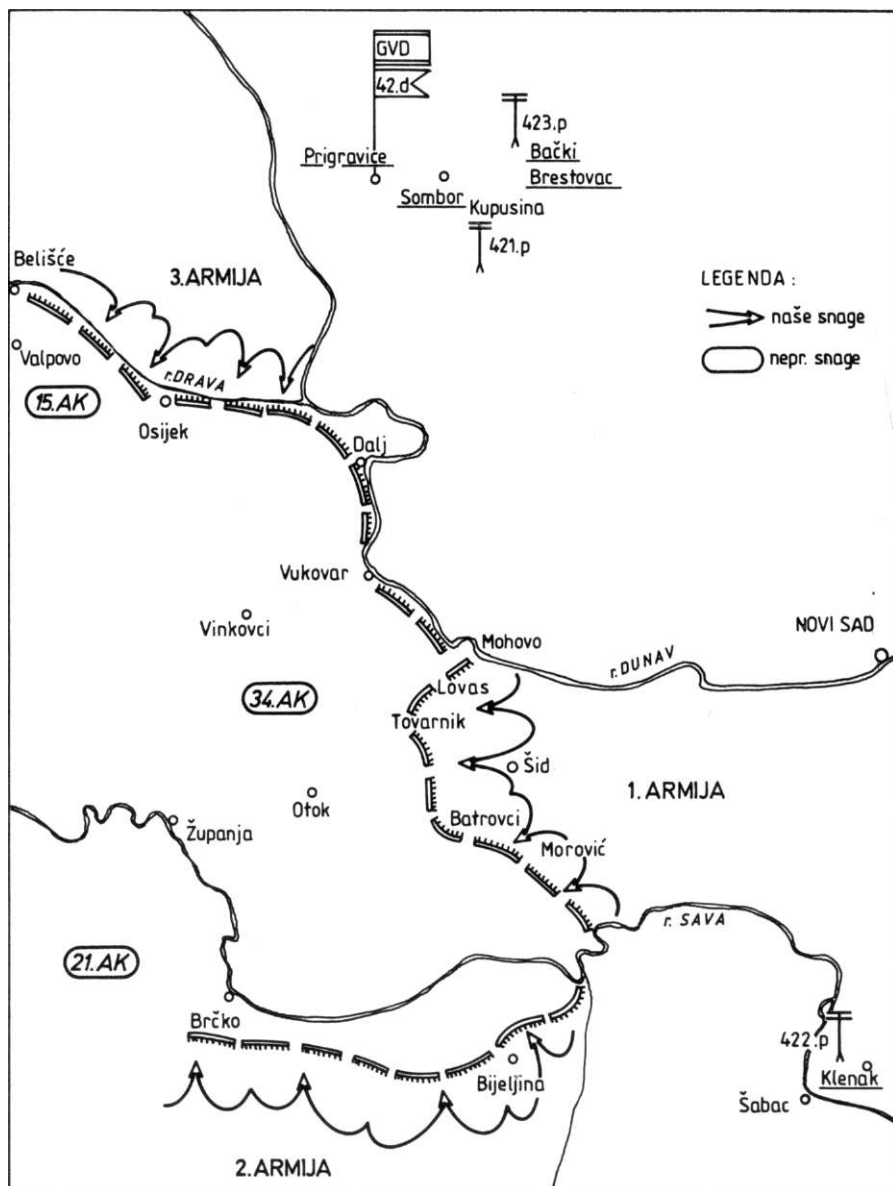
U rejon Brčkog, naime, bile su upućene dve grupe, od kojih je prva bila u sastavu dve petorke, a druga - samo od tri 11-2. U sastavu prve petorke leteli su: pilot Gvozdenović i strelac Luković i pilot Mihevc i strelac Matković, a u drugoj petorki - Godec i Ajdić sa strelcima Nenadovićem i Damjanovićem.

Grupe su poletele u 08.15 časova i tokom dejstava avion pilota Godeca bio je pogođen u komande leta i u rezervoar za gorivo (između

¹⁸⁹⁾ Iz naređenja Štaba GVD od 1. aprila 1945; AOS, k. 1450, br. reg. 10/38-4.

Južna avio-grupa je otpočela redovno da vodi svoje operativne izveštaje tek od 4. aprila. U međuvremenu, a i kasnije, zbog slabe veze, Štab 42. vazduhoplovne divizije nije bio u mogućnosti da u izveštaje unosi i redovne borbene zadatke 422. vazduhoplovnog puka, smatrajući da puk u pojedine dane nije ni leteo.

¹⁾ Iz izveštaja Štaba 422. vazduhoplovnog puka za 1. april 1945, AOS, k. 1466, br. reg.

Linija fronta 1. aprila 1945. i mesta baziranja vazduhoplovnih pukova

pilota i strelca). Tom prilikom bila je probijena kabina strelca, a Luković teže ranjen. Od precizne PAA bio je pogoden u krilo i avion pilota Mihevc, koji se, međutim, uspešno vratio, dok je Gvozdrenović imao većih problema pri sletanju.

U drugoj grupi, u sastavu trojke, leteli su piloti Ratković i Lukač, sa strelcima Zečevićem i Markovićem.

Tokom dejstva uništeno je:

„Jedan kamion, do 4 kola, 10 ljudi, ućutkana 2 oruđa MZA, u Brčkom izazvan jedan požar; bombe bačene na most eksplodirale 5-10 m od mosta. Na severnoj strani r. Sava, na mostu, izazvana jedna eksplozija. Rezultat napada fotografisan. Pilot Ajdić nije izbacio bombe“!¹⁹¹

Do proboja sremskog fronta piloti 422. vazduhoplovnog puka, u sastavu južne avio-grupe, leteli su samo još tri dana: 5, 6. i 8. aprila.

Počev od 3. aprila avijacija ne izvršava više zadatke po naređenju komandanta sovjetske 17. vazduhoplovne armije, već samo po naređenju Vrhovnog komandanta Jugoslovenske armije.

Trećeg i 4. aprila jedinice Južne operativne grupe divizija, posle oslobođenja Bijeljine 2. aprila, nastavljaju svoje ofanzivne akcije. Iako zadaci nisu davani južnoj avio-grupi, sovjetske posade su 3. i 4. aprila podržavale jedinice Južne operativne grupe divizija, uspešno u 19 borbenih zadataka, napadajući neprijateljeve ciljeve u Brčkom, Županji, Bosanskom Samcu, Modriči, Gradačcu i Srnicama, dok su izviđači u širem zahvatu od ovog rejonu izviđali neprijatelja sve do njegovih položaja na Dravi.

Borbena dejstva 422. vazduhoplovnog puka 5. aprila predstavljale su neposrednu vazduhoplovnu pripremu predstojećih akcija jedinica 5. divizije iz sastava Južne operativne grupe divizija, koja je toga dana dobila zadatak da napadne Staro i Novo Brezovo Polje. Posle tog napada, trebalo je da izbije na komunikaciju Brezovo Polje - Brčko, u visini mesta Trnjaci. Kako je predstojala opasnost da se angažuje i deo neprijateljevih snaga u Sremu - koje su se svojim desnim bokom naslanjale na Savu, to je 422. vazduhoplovni puk dobio zadatak da bombarduje i mitraljira širok rejon, od s. Nijemci, preko s. Bošnjak, do Gunje i Drenovaca, koji se nalazi istočno od Brčkog, niz Savu.

Toga dana zadaci su izvršavani u okviru pet grupa - dva odeljenja i tri para. Jugoslovenski piloti bili su raspoređeni u svih pet grupa i njihov ukupni borbeni učinak je sledeći: uništeno je šest kola, dva automobila, jedan železnički vagon, poginulo 24 vojnika i neutralisano jedno oruđe zemaljske artiljerije.

U šestoj grupi, kao pratilac vođe para, pilot Miljuš i strelac Orsini, ometani od strane precizne PAA nisu bili u mogućnosti da uspešno napadnu tenkove, koji su se nalazili zapadno od Starog Brezovog Polja.

Zahvaljujući dejstvima avijacije, jedinice 5. udarne divizije zauzele su Novo Brezovo Polje, kao i više drugih mesta južno od Brčkog. S obzirom na uspehe i ostale dve divizije (2. proleterska i 17. divizija), Južna operativna grupa divizija zauzela je pogodne položaje za napad na neprijateljev mostobran kod Brčkog.

Šestog aprila bilo je planirano i pružanje neposredne vatrene podrške jedinica 2. armije u rejonu Doboj - Kotorsko, s obzirom da su jedinice Južne operativne grupe divizija blokirale neprijatelja na

¹⁹¹) Op. cit., za 5. april, reg. br. 28/6.

sektoru Brezovo Polje - Brčko. Toga dana oslobođeno je i Sarajevo, te je neprijatelj bio prinuđen da odstupa komunikacijama koje vode na sever dolinom Bosne. Na komunikaciji Doboj - Maglaj, u železničkim stanicama Doboj i Kotorsko, kao i na putevima od Doboja prema Derventi, izviđači su osmatrali sve pokrete neprijatelja.

Toga dana, 6. aprila posade 422. vazduhoplovnog puka, izvršile su uspešnih sedam borbenih zadataka:

„U toku 6.4.45. 422. vazduhoplovni puk vršio je tučenje neprijateljeve žive sile i tehnike u rejonu: Doboj - Gračanica - Derventa.

Letelo je tri grupe aviona. Prva grupa napadala je želj. voz u ž. st. Doboj i automobilsku kolonu u Doboju; druga grupa tukla je neprijateljsku živu silu u rovovima ist. od Gračanice i automobile na juž. ivici ovog mesta, i treća grupa napadala je želj. voz u ž. st. Kotorsko (severno od Doboja) i automobile na putu Doboj - Rudanka.

Uništeno: 6 automobila, 3 vagona, 26 neprijateljska vojnika ubijeno i izazvan jedan požar!¹⁹²⁾

Dejstva avijacije nužno su prouzrokovala i gubitke, koji su bili rezultat mnogih faktora: jaka neprijateljeva PAA, loši meteorološki uslovi, želja za dokazivanjem, ali i nedostatak većeg borbenog iskustva.

Tako su 6. arpila, poginuli pilot Sima Mihajlović i njegov strelac Miodrag Damjanović, leteći u odeljenju koje je vodio pilot Godec. Grupa je poletela u 16.50 časova i posle uspešnog napada železničkog voza u stanici Kotorsko i automobilske kolone na putu Doboj - Rudanka, pilot Mihajlović i strelac Damjanović oboreni su od neprijateljeve PAA u rejonu Gračanice, pri povratku na aerodrom Klenak:

„Pilot vodnik Mihajlović Sima i strelac Damjanović Miodrag, na povratku sa zadatka, u reonu Gračanice, odvojili su se od grupe, te su izgubljeni iz vida od strane pratilaca (četvorka, vođa Godec) i nisu se vratili na svoj aerodrom!“¹⁹³⁾

Nepovoljni meteorološki uslovi, koji su vladali i idućeg dana, 7. aprila, onemogućili su da piloti 422. vazduhoplovnog puka budu upućivani na zadatke. Nad aerodromom Klenak padala je kiša, a u dolini Save i Bosne oblaci su, bili prekrili sve vrhove. Toga dana je, međutim, Južna operativna grupa divizija krenula u koncentričan napad na Brčko, podržavana od sovjetskih posada koje su dejstvovala severno od Brčkog, sa težišta u rejonu železničke stanice Drenovci i Rajevog Sela:

„Letenje je bilo ograničeno zbog nepovoljnih vremenskih prilika.

Uništeno: 15 automobila, 10 kola sa ljudstvom i materijalom, 4 topa protivavionske artiljerije i 2 topa poljske artiljerije. Izazvana 3 veća požara i 3 veće eksplozije!“¹⁹⁴⁾

Idućeg dana jurišni avioni južne avio-grupe izvršili su deset borbenih zadataka u rejonu Doboj - Derventa. Osmog aprila zadaci su

¹⁹²⁾ Iz operativnog izveštaja br. 3. južne avio-grupe za 6. april 1945, AOS, k. 1455, br. reg. 1/13—4.

¹⁹³⁾ Ibid.

¹⁹⁴⁾ Iz izveštaja Štaba 10. jurišne divizije grupe Vitruk za 7. april 1945, Zbornik NOR, tom X, knj. 2, dok. 118.

izvršavani u okviru vazduhoplovne pripreme, a zatim i neposredne vatrene podrške jedinica 45. divizije 2. armije, koja je stvarala predulove za brzo forsiranje reke Bosne. Ta divizija je dobila zadatak da po izbijanju na Bosnu, pošto je prethodno napada Doboj s juga, koncentriše svoju vatru na najpogodnija mesta za prelaz.

Osmog aprila posade 422. vazduhoplovnog puka izvršile su deset borbenih zadataka, dejstvujući u okviru tri grupe:

- prva grupa, odeljenje, u kojoj je pilot Mihevc sa strelcem Nenadovićem leteo kao pratilac, napadala je automobilsku kolonu kod Siskovca i tri železničke kompozicije u stanici B. Brod;

- druga grupa, sastava takode odeljenje: Godec voda, pratioci Amidžić, Gvozdenović i Smolić, i strelci Tatić, Novaković, Tomić i Lazarević, uspešno su napali kolonu neprijateljeve vojske na putu Dažunca - Derventa, i

- treća grupa, petorka, sastava: Amidžić, vođa i pratioci Radanov, Oršić, Aćimović i Petrović, i strelci: Stojaković, Nešić, Popović, Krbavac i Manojlović tukli su železničke kompozicije u stanici Lupljavnica:

„Treća grupa (petorka, vođa Amidžić) tukla je želj. saobraćaj na pruzi Doboj - Derventa, razorila ž. st. Lupljanicu, uništila 2 lokomotive i zapalila ceo voz od oko 20 vagona. Rezultat je osmotren i potvrđen od strane pratnje lovaca. Letači su bili svi Jugosloveni!“¹⁹⁵

Devetog aprila, zbog loše meteorološke situacije, jurišna avijacija nije dejstvovala na čitavom frontu, a 10. posade 422. vazduhoplovnog puka izvršile su 12 uspešnih borbenih zadataka. Zadaci su izvršeni u okviru četiri grupe, od kojih su prvu i četvrtu, sastavljene od jugoslovenskih pilota, predvodili Radanov, odnosno Godec.

Prvo odeljenje aviona 11-2 poletelo je u 11.40 a sletelo u 13.06. Grupa u sastavu Radanov, vođa (strelac Dimitrijević) i pratioci Gvozdenović (Vujančić), Vilić (Mišić) i Ajdić (strelac Tatić) uspešno su tukli železničku stanicu u Slavonskom Brodu, uništivši oko deset vagona sa vojnicima. Usled jake PAA vatre sa severoistočnog dela Broda pilot Gvozdenović je dobio direktan udarac u oklop motora, koji je izazvao i oštećenje izduvne cevi i rezervoara za ulje.

Četvrtvo odeljenje, u sastavu Godec, vođa, i pratioci Košutnik, Popović i Georgijevski, sa strelcima Kandić, Popović, Matković i Tatić, dejstvovalo je po koncentraciji neprijateljevih jedinica u šumi i na železničkoj stanici Gunja.

Dejstva 421. i 423. vazduhoplovnog puka do proboja sremskog fronta

Do proboja sremskog fronta 421. i 423. vazduhoplovni puk, koji su bazirali na aerodromima Sombor, odnosno Bački Brestovac, izvršili su od 1. do 9. aprila, ukupno 42 borbeni zadatka, odnosno svaki po 21.

^{W5)} Iz operativnog izveštaja br. 5 južne avio-grupe od 8. aprila 1945, AOS, k. 1455, br. reg. 1/18-4.

Oba puka su, naime, dejstvovala tek od 5. aprila, odnosno 421. u dane 5, 6. i 8. april, a 423. od 6. do 8. aprila.

Petog aprila su se pred frontom jedinica 1. armije nalazile znatne nemačke snage, koje su bile koncentrisane oko Tovarnika, a isto tako i kod s. Nijemci i s. Djeletovci. Toga dana su posade 421. vazduhoplovnog puka dejstvovala po ciljevima kod naznačenih mesta, s težištem dejstava u s. Drenovci i s. Vrbanje, koji se nalaze severoistočno od Brčkog.

Izvršavana su četiri borbena zadatka:

„5. april 1945. - Sombor

16.26 - 17.42; Rendulić (Čolanović) i Nikolić B. (Šarović); borbeni zadatak u rejonu s. Drenovci i s. Vrbanja.

16.30 - 17.50; Utornik (Sibinović) i Dunjko (Tulić); borbeni zadatak u rejonu s. Drenovci“!¹⁹⁶

Petog aprila letele su i sovjetske posade koje su izvršile ukupno 20 borbenih zadataka, u širem rejonu od Osijeka, preko Vinkovaca i Županje, do Doboja, Zenice i Maglaja. Tom prilikom zadaci su bili vrlo uspešni, jer je ubijeno oko 85 neprijateljevih vojnika, uništen jedan tenk, sedam topova PAA, i dve železničke kompozicije.

I 6. aprila sovjetske posade su napadale neprijateljeve ciljeve u istim rejonima, dok su posade 423. vazduhoplovnog puka bombardovale ciljeve u s. Nijemci i železničku stanicu Djeletovci. Posade su izvršile samo dva, ali veoma uspešna borbena zadatka, od kojih je značajan veliki požar na skladištu ubojnog materijala u železničkoj stanici Djeletovci.

Posade 421. vazduhoplovnog puka su, takođe 6. aprila, uspešno izvršavale borbene zadatke, napadajući železničke kompozicije i stanice u mestima Vrbanja, Drenovci i Račanovci. Te zadatke su izvršile posade kompletno satavljene od Jugoslovena:

„6. april 1945, Sombor

11.05 - 12.30, Utornik (Sibinović) - Jović (Petković), Hadžiomero-
vić (Stanojević) i Pipernik (Čolanović); borbeni zadatak u rejonu:
Vrbanja, Drenovac i s. Račinovci;

11.15 - 12.36; Iličić (Vučković) - Dunjko (Miljanski), i Jagatić
(Vari); borbeni zadatak u rejonu: Vrbanja, Drenovac i s. Račinovci;

11.30 - 12.55; Rendulić (Petković) - Nikolić B. (Prgomet) i Šetinc
(Radenković); borbeni zadatak u rejonu: Vrbanja, Drenovac i s.
Račinovci“!¹⁹⁷

Sedmog aprila izviđači su osmotrili na železničkoj stanici Vinkovci dve kompozicije sa po 40 vagona, dok na stanici u Slavanskom Brodu neutvrđeni broj kompozicija, kao i jedno skladište goriva. Jaka PAA je onemogućila izviđačima da osmotre i druge detalje, ali su zato

¹⁹⁶ Iz dnevnika borbenih letova 421. vazduhoplovnog puka; Muzej jugoslovenskog vazduhoplovstva, ul. knj. 1416.

zapazili na železničkoj stanici Županja tri kompozicije, kao i nekoliko čamaca za prevoz, privezanih na desnoj obali, kod s. Orašja.

Jurišna avijacija je toga dana, 7. aprila, izvršila ukupno 21 borbeni zadatak, od čega posade 423. vazduhoplovnog puka - devet:

„7. april 1945, Bački Brestovac

13.15 - 14.25; Marjanović, vođa odeljenja; bombardovanje u rejonu Županja: uništeno: 2 kola, 3 vagona, 4 kuće i 15 neprijateljskih vojnika (u 4 naleta);

13.40 - 14.55; Popov, vođa odeljenja; napad u rejonu Županja; rezultat napada: uništeno 3 kola, 5 vagona, 2 kuće i 10 neprijateljskih vojnika"!^{19^}

Prvi izviđači 8. aprila poleteli su u 06.55 časova. Oni su otkrili dva tenka jedan kilometar od Našica, zatim saobraćaj na komunikaciji Županja - Rajevo Selo - Gunja; jednu bateriju poljske artiljerije na borbenom položaju kod Rajevog Sela, kao i to što je most kod Brčkog bio srušen. Osim toga, osmotreni su i drugi ciljevi.

Jurišna avijacija je odmah pozvana da dejstvuje i toga dana od 40 borbenih zadataka, posade 421. i 423. vazduhoplovnog puka izvršile su 17, odnosno iz 421. - sedam, a iz 423. puka - deset zadataka.

Za borbene zadatke 8. aprila iz 421. vazduhoplovnog puka bile su, u stvari planirane dve četvorke, ali se četvrti pratilac drugog odeljenja neposredno posle poletanja vratio sa zadatka.

U prvoj četvorki, koja je napala neprijateljevu kolonu na putu Našice - Kašla, leteli su: Utornik, kao vođa, sa strelcem Sibinovićem, i pratioci Cvejić (Tribišković), Kamešak (Stojilković) i Nikolić J. (Nikolić D.). Prilikom sletanja u 12.50 piloti Nikolić i Cvejić sudarili su se posle četvrtog zaokreta, tako da je Cvejićev avion bio potpuno uništen.

Druga četvorka, u sastavu Iličić (Pivko) i pratioci Nešić (Đukić), Bugarski (Šulić) i Udovički (Vuković) dejstvovala je, zapravo kao trojka, po istim ciljevima, jer se Nešić vratio.

Posade 423. puka su, 8. aprila, izvršile deset borbenih zadataka, u sastavu dva odeljenja - vođa Kavić prvog i Popov, drugog - i para, vođa Marjanović. Sve grupe su napadale ciljeve u rejonu Županja - Rajevo Selo. Zadaci su izvršeni pod snažnom vatrom dve baterije, koje su se nalazile jedan kilometar severoistočno od Rajevog Sela. Međutim, zadaci su veoma uspešno izvršeni.

U vremenu do proboja sremskog fronta, odnosno od 1. do 9. aprila, veoma uspešno su dejstvovala i sovjetske posade, koje su napadale ciljeve nad operativnim područjima 1, 2. i 3. armije, odnosno i u pozadini koju je držao neprijatelj.

Tako su 1. aprila u šest borbenih zadataka bombardovani i mitraljirani ciljevi u širem rejonu Osijeka, Bijeljine, Brčkog i Srnice. Drugog aprila nisu izvršavani borbeni zadaci zbog lošeg vremena, a 3.

¹⁹⁸¹ Iz dnevnika borbenih letova 423. vazduhoplovnog puka; Arhiv Muzeja jugoslovenskog vazduhoplovstva, ul. knj. 1341.

aprila, takođe nad istim područjem, sovjetske posade su podržavale dejstva Južne operativne grupe divizija. Idućeg dana nije se, takođe, letelo, a 5. aprila u pet borbenih letova napadan je most kod Brčkog - koji su srušile naše posade - takođe u neposrednoj podršci jedinica ove grupe. Nad širim rejonom Vinkovci - Nijemci - Vrbanja - Gunja - Žepče - Zenica avijacija je dejstvovala 7. i 8. aprila, kada su dejstvovali ciljevima od Donjeg Miholjca do Maglaja.

Vazduhoplovni pukovi .42. divizije time su, praktično pružali podršku:

- Severnoj operativnoj grupi divizija (1. proleterska, 21, 22, 42. i 48. divizija i 2. tenkovska brigada) koja je dejstvovala na liniji: Vukovar - Vinkovci:

- Bosutskoj operativnoj grupi (6. i 11. divizija i konjička brigada) koja je nastupala opštim pravcem: Morović - Vrbanja - Otok, i

Južnoj operativnoj grupi divizija (2. proleterska, 5. i 17. divizija) koja je vršila pripreme za forsiranje reke Save, na odseku Brčko - Bijeljina.

Vazduhoplovna priprema proboja sremskog fronta

Devetog aprila 1945. Generalštab Jugoslovenske armije doneo je „Direktivu o prelasku u opštu ofanzivu za oslobođenje zemlje“ kako bi se razbile neprijateljeve snage na sremsko-slavonskom frontu, prodiralo prema Zagrebu, a zatim u Sloveniju i Istru. U direktivi se navodi da su naše jedinice ostvarile zapažen uspeh, koji je presudno uticao na to da neprijatelj oslabi svoja uporišta i snage na sremskom frontu, u Slavoniji i Bosni, a isto tako i u srednjedalmatinskom području.

Četiri jugoslovenske armije, na osnovu nje, dobile su sledeće zadatke i obaveze:

- 1. armija, ojačana tenkovskom brigadom, svojom Severnom operativnom grupom divizija, vrši proboj sremskog fronta u pravcu Vinkovaca i Vukovara, uz kombinovani desant iz Bačke u pravcu Sotina; istovremeno proboj vrši i Južna operativna grupa divizija iz prostora Otok - Županja, ka Vinkovcima i Starim Mikanovcima, radi likvidiranja neprijatelja u rejonu Vinkovaca i spajanja sa južnim krilom 3. armije;

- 2. armija napada neprijateljeve snage u donjem toku Bosne, pri čemu deo snaga usmerava ka oslobađanju Broda, a deo upućuje u dolinu Vrbasa i Une;

- 3. armija glavninom svojih snaga forsira Dravu, a manjim Dunav i razbija neprijateljev odbrambeni sistem na odseku Valpovo - Osijek; delom snaga, zatim, prodire ka Vinkovcima, radi spajanja sa severnim krilom 1. armije, a drugim delom snaga prodire ka Đakovu, i

- 4. armija nastalja ofanzivna dejstva za predstojeću ličko-primorsku, operaciju radi daljeg prodiranja ka Istri.

Jedinicama 2. armije i Sarajevskoj grupi početak napada određen je za noć 10. aprila, a 1. i 3. armiji, 24 časa kasnije, takođe noću 11. aprila. Sremski front trebalo je, dakle, da likvidiraju snage 1. i 3. armije, sa pridodatnim 6. korpusom JA.

U okviru početnih planova neposredno su istaknuti i zadaci vazduhoplovstva u probouju sremskog fronta, pri čemu su za:

- vazduhoplovnu pripremu operacije probouja određena dejstva avijacije 10. i 11. aprila;

- neposrednu vatrenu podršku probouja dejstva 12. aprila, i

- gonjenje neprijateljevih snaga u odstupanju, počev od 13. aprila, pa dalje, odnosno:

„d) Avijacija

Navedene operacije potpomagaće grupa pukova u Sapcu i grupa pukova u Bačkoj.

III armija zadatke za avijaciju dostavljaće preko avij. oficira grupe 'Vitruk', koji je sada kod III armije, a I armija preko oficira koji je kod Štaba Istočnog sektora, a za južnu grupu preko naše radio-veze sa Šapcem.

Na slučaj ma kakvih nesporazuma, hitno tražite sve preko Generalštaba.

U toku 11. ov. mj. po danu, a naročito pred mrak, nužno je da avijacija što žešće napadne sve važnije punktove na mestima probouja, pa čak i obične rovove. Stoga avijaciji na vreme postaviti zadaću.

Obe armije da traže od avijacije i dalju izviđačku službu ka Slavoniji!¹⁹⁹

U sklopu sa „Direktivom o prelasku u opštu ofanzivu za oslobođenje zemlje“, Štab 3. armije je postavio zahtev za dejstva i sadejstva sa avijacom:

„1) Grupa vazduhoplovnih divizija

(u jačini aparata, predviđenoj od strane Generalštaba)

Zadatak:

U toku dana 11. o.m., a naročito pred mrak, da napada i tuče Đakovo i Našice, kao i komunikacije koje od Osijeka vode ka tim mestima i da intenzivno izviđa prostoriju na južnoj obali Drave naspram našeg sektora.

Od ranog jutra 12. o.m. izviđa prostoriju Osijek - Valpovo - D. Miholjac - Našice i Osijek - Đakovo - Vukovar, sprečavajući dejstvom neprijateljske pokrete ka našim mostobranima, obračavajući naročitu pažnju na: odsek D. Miholjac - Osijek i na komunikacije koje izvode iz tih mesta; s. Bizovac, s. Ladimirevci, Marijančaci, Valpovačka Gorica, Vinogradi i Marijanci tuče od ranog jutra do podne 12. o.m.

Sa jednim delom aviona neposredno potpomaže rad jedinica na zemlji. Naročito motri na neprijateljsku artiljeriju, koju ima na svaki način učutkati. Naše jedinice u prvo vreme neće prebacivati nikakva

¹⁹⁹ Iz „Direktive Generalštaba JA od 9. aprila 1945. o prelasku u opštu ofanzivu za oslobođenje zemlje“, AOS, k. 21, br. reg. 7-1.

motorna vozila, zbog čega će avijacija u toku prvog dana tući sva motorna vozila, čim ih ma gde primeti na južnoj strani Drave.

Znaci za odražavanje veze između trupa na zemlji i aviona: bela platna koja će postavljati pešadija pri pojavi aviona na prednjoj liniji svog rasporeda"²⁰⁰⁾

Štab 1. armije je, takođe, doneo zapovest potčinjenim jedinicama za proboj sremskog fronta, u kojoj za vazduhoplovstvo nisu doneti precizniji zahtevi za dejstvo - kao u primeru Štaba 3. armije - već samo jedan stav:

„Operacije naše Armije efikasno će potpomagati naša avijacija!“²⁰¹⁾

Štab 1. armije je, međutim, 9. aprila sačinio i Plan sadejstva avijacije sa trupama na zemlji, artiljerijom i tenkovima - koji je dostavio potčinjenim jedinicama - u čijoj 1. tački stoji:

„Za vreme artiljerijske pripreme avijacija masovnim i ešeloniranim napadima dejstvuje na prednju ivicu nemačke odbrane u rejonima i mestima: Opatovac, Mohovo, Lovaš, Tovarnik i Ilinci. Pešadija, artiljerija i tenkovi obeležavaju svoja mesta nalaženja serijom zelenih raketi od 3 - 5 komada u pravcu neprijatelja!“²⁰²⁾

Devetog aprila, kada je doneta direktiva Generalštaba JA, 42. vazduhoplovna divizija nije dejstvovala, dok su lovci 11. vazduhoplovne divizije izviđali neprijatelja, a sovjetske posade bombardovale j mitraljirale ciljeve u širom rejonu: Vinkovci - Striživojna - Brčko - Županja i železničku stanicu Gunja.

Izviđanje je vršeno od 06.40, počev od železničke stanice Vinkovci, preko komunikacija Županja - Gunja i Tovarnik - Osijek, do železničke stanice u Doboju. Iz svih tih mesta dejstvovala je neprijateljeva protivavionska artiljerija.

U okviru vazduhoplovne podrške u pripremama jedinica 3. i 1. armije za proboj sremskog fronta, 42. vazduhoplovna divizija je 10. i 11. aprila izvršila ukupno 41 borbeni zadatak, od čega 421. vazduhoplovni puk - deset; 422. puk - 12, a 423. - 19 zadataka.

Desetog aprila posade 421. vazduhoplovnog puka napale su koncentraciju neprijateljeve žive sile i tehnike na železničkoj stanici Gunja. U grupi kuća istočno od železničke stanice jurišnici su bombardovali jednu četu pešadije, ometani od LPAA, koja se nalazila severno. Na istočnoj ivici šume bila su dobro ukopana tri tenka.

Napad je izveden u dve grupe, obe trojke u sastavu: Utornik (Sibinović) sa pratiocima Hadžiomerović (Vuković) i Dunjko (Tomin), koji su poleteli u 17.30 i Piperin (Čolanović) sa pratiocima: Udovički (Pivko) i Nešić (Đukić), koji su poleteli u 17,50 časova. U tih šest borbenih zadataka uništeno je tri automobila, troja kola, ubijeno oko 20 vojnika, izazvane četiri eksplozije i osam velikih požara.

²⁰⁰⁾ Iz zapovesti Štaba 3. armije od 10. aprila 1945. potčinjenim jedinicama za forsiranje Drave i Dunava noću 11/12. aprila; Zbornik NOR. tom, XI, knj. 2, dok. 38.

²⁰¹⁾ Iz Plana sadejstva kopnene vojske i avijacije Štaba 1. armije i Štaba GVD, od 9.

²⁰²⁾ 9. aprila za proboj sremskog fronta; Op. cit., tom X, knj. 2, dok. 125.

Op. cit., dok. 126.

Posade 422. vazduhoplovnog puka su, takode, dejstvovala 10. aprila i izvršile ukupno 12 borbenih zadataka u okviru četiri grupe, dejstvujući po železničkoj stanici u Slavanskom Brodu (prva, vođa odeljenja Radanov, pratioci Gvozdrenović, Vilić i Ajdić); železničkom mostu u Brčkom (druga grupa, vođa para Smolić, pratilac Miljuš) i po železničkoj stanici Gunja i ciljevima u njenoj neposrednoj blizini (treća i četvrta grupa; vođa odeljenja Godec u četvrtoj grupi, sa pratiocima Košutnik, Popović i Georgijevski).

Po železničkoj stanici Gunja dejstvovala su 10. aprila i posada 423. vazduhoplovnog puka. Šest borbenih zadataka izvršeno je, takođe, u dve formacije od po tri 11-2, koje su predvodili piloti Marinović i Kavić. Prva trojka zadatak je izvršila od 17.21 do 18.21, a druga od 17.45 do 18.55 časova. Borbeni učinak nije bio veliki, a prilikom povratka dve posade su izgubile orijentaciju i pošto su se priključile drugim grupama, sletele ne na matični, već na novosadski, odnosno zemunski aerodrom.

Idućeg dana, 11. aprila, dejstvovala su samo posade iz 421. i 423. vazduhoplovnog puka.

Kapetan Božo Iličić je, 11. aprila, predvodio odeljenje 11-2 iz 421. vazduhoplovnog puka, koje je dejstvovalo po komunikaciji kod Našica i kod Osijeka. Uprkos jakoj vatri, posade su uspele da neutrališu bateriju PAA a, osim toga, uspešno su dejstvovala i po drugim ciljevima.

Isto tako efikasne su bile i posade 423. vazduhoplovnog puka koje su 11. aprila izvršile, do tada, maksimalni broj borbenih zadataka, ukupno 13:

„11 april 1945.

11.52 - 12.55; Rožman vođa, pratioci Vujin, Gojković i Nikolić; izvidanje i dejstvo u rejonu s. Bošnjaci; rezultat: uništeno 6 kola, 10 kuća i prouzrokovano 10 požara.

12.15 - 13.25; Popov vođa, pratioci Vulić i Bedenik; izvidanje i bombardovanje komunikacija Županja - Bošnjaci i Županja - Orašje. Rezultat: uništeno 2 automobila, 1 kola i 3 kuće, prouzrokovano 3 požara.

18.55 - 19.40; Kavić vođa, pratioci Marinović, Šeljuga i Sever; bombardovanje i mitraljiranje s. Đakovo. Uništena 1 kuća i 4 železnička vagona.

19.00-20.00; Rožman vođa, pratioci Vulić, Zlatić; bombardovanje i mitraljiranje u reonu Valpovo - Vladimirovci. Uništeno 2 kamiona, 14 kuća i izazvano 6 požara!"²⁰³⁾

Posade su te zadatke izvršile pri dobroj vidljivosti, ali i pod preciznom vatrom PAA, od koje je, naročito Popov, dobio nekoliko direktnih pogodaka što je uticalo na bezbedan povratak i sletanje na aerodrom.

„Pri povratku sa zadatka pilot Popov se prinudno spustio 300 metara južno od aerodroma sa uvučeniim stajnim trapom. Za vreme

²⁰³⁾ Iz dnevnika borbenih letova 423. vazduhoplovnog puka; Arhiv Muzeja jugoslovenskog vazduhoplovstva, ul. knj. 1417.

letenja na zadatak pilotu Kavicu je prekidao motor, tako da je grupa koju je on vodio bombardovala pomoćni cilj Dalj, a prilikom povratka na aerodrom Kavić je odrulao mašinu u baru na južnoj strani aerodroma. Pilot je lakše povređen"!²⁰⁴⁾

Dejstva 10. aprila predstavljaju poslednje zadatke vazduhoplovne podrške jedinicama 2. armije u borbama za oslobođenje istočne Bosne. O dejstvima tog dana komandant 1. armije je zapisao o dragocenoj pomoći koju im je pružila avijacija:

„U vremenu prelaza naše vojske preko r. Sava, severno od Brčkog, naša avijacija je u rejonu Gunja i na želj. stanici Gunja radila veoma dobro tako da je dezorganizovala protivničku odbranu i olakšala prelaz preko r. Save našoj vojsci"!²⁰⁵¹

Osim 42. vazduhoplovne divizije, i jugoslovenski pukovi 11. divizije, kao i sovjetske posade, dan uoči proboja sremskog fronta su u neposrednoj vazduhoplovnoj pripremi tukli ciljeve u širem rejonu Vukovar - Osijek - Valpovo - Donji Miholjac - Vinkovci - Brod - Županja. Težište borbenih dejstava lovački pukovi 11. vazduhoplovne divizije usmerili su na izviđanje, koje je sa prekidima trajalo od 06.35 do 13.40 časova.

Tim izviđanjem, a isto tako i u vreme borbenih letova jurišne avijacije, osmatrane su komunikacije, a posebno železničke stanice, kao i vatreni položaji PAA i zemaljske artiljerije.

Neposredna borbena podrška proboja

U toku noći 10/11. aprila jedinice 1. armije zauzele su s. Drenovci, Gunju i Rajevo Selo, nastavljajući prodor u pravcu s. Bošnjaci. Prema planu Štaba 1. armije artiljerijska priprema proboja sremskog fronta predviđena je za 12. april u 04.45 časova u trajanju od 15 minuta, s tim što će poslednja tri minuta predstavljati artiljerijski prepad. Tačno u 05.00 časova naređeno je da pešadija izvrši juriš i da zajedno sa tenkovima učini proboj linija koje drži neprijatelj:

„Za vrijeme artiljerijske pripreme dejstvovaće naša avijacija i tući će Mohovo, Lovaš, Tovarnik, Ilince, i dr. mjesta u bližoj pozadini"!^{2(1ft)}

Noću 11/12. aprila Štab 3. armije je naredio potčinjenim jedinicama da forsiraju Dravu i Dunav, te je u obaveštenju načelnika Štaba 3. armije Štabu Grupe vazduhoplovnih divizija navedeno vreme 23.00 časova 11. aprila kao početak napada jedinica armije.

U vezi sa zahtevom za dejstva avijacije na frontu 3. armije, ovaj štab je zahtevao:

„12. IV do zore izvideti južnu obalu reke Drave u rejonu Osijek - Valpovo - D. Miholjac - Našice i Osijek - Đakovo - Vukovar, pružiti

²⁰⁴ Iz operativnog izveštaja 423. puka za 10. april 1945; AOS, k. 1466, br. reg. 19/9.

²⁰⁵⁾ Telefonska poruka general-lajtanta Peke Dapčevića 10. aprila; AOS, k. 21 A, br. reg. 5-2.

²⁰⁶¹ Zbornik NOR, tom XI, knj. 1, dok. 51.

podršku nastupanju naših trupa u borbama za mostobrane na reci Drava.

Naročito osmatrati rejon Donji Miholjac - Osijek i komunikacije: s. Bizovac - s. Ladimirovci - s. Marjančici - s. Valpovačka Gorica - Vinogradci - Marinci tući u tom rejonu neprijatelja od zore pa do 12.00 časova.

Jedan deo snaga odvojiti za saradnju sa suvozemnim trupama i za uništavanje, u prvom redu, neprijateljske artiljerije.

U toku 12. o.m. naše trupe neće vršiti prebacivanje motorizovanih jedinica na južnu obalu r. Drave, stoga 12. o.m. tući svu motorizaciju koja bude osmotrena na južnoj obali r. Drave.

Naše trupe označavaće liniju fronta belim čaršavima.

Na ostalim osecima fronta (I i II armije) naše trupe obeležavaće zauzete položaje serijom zelenih raketa ispaljenih u pravcu protivnika, a tenkovi imaće kupole isfarbane belom bojom!"²⁰⁷

Precizirajući svoje zadatke pri forsiranju Drave, Štab 16. udarne divizije 3. armije je u napomeni zapovesti istakao dejstva avijacije.

„Od ranog jutra 12. o.m. avijacija izviđače prostoriju Osijek, Valpovo, D. Miholjac, Našice, Osijek, Đakovo, Vukovar, sprečavajući svojim dejstvom neprijateljske pokrete ka našim mostobranima, sadejstvujući i neposredno pomažući rad naših jedinica na zemlji.

Znaci za održavanje veza između trupa na zemlji i aviona: bela platna, koja će postavljati pešadija pri pojavi aviona na prednoj liniji svog rasporeda!"²⁰⁸)

Štab Grupe vazduhoplovnih divizija je uoči proboja sremskog fronta dostavio raspored ciljeva koje vazduhoplovni pukovi 42. i 11. divizije treba da tuku 12. aprila, na dan proboja. Tako je 42. vazduhoplovnoj diviziji naređeno da dejstvuje (ilustracija 5):

- 421. vazduhoplovni puk:

1. udar: ciljevi br. 14 - Ladimirovci, Bizovac i Satnica; i br. 15 - Marijanci, Vinogradci, Gorna i Bocanjevci;

2. udar: cilj br. 17 - Našice;

- 422. vazduhoplovni puk:

1. udar: ciljevi br. 6 - Čakovci i br. 7 - Ilača i Šidski Banovci;

2. udar: cilj br. 8 - Nijemci i br. 10 - Oriolik, i

- 423. vazduhoplovni puk:

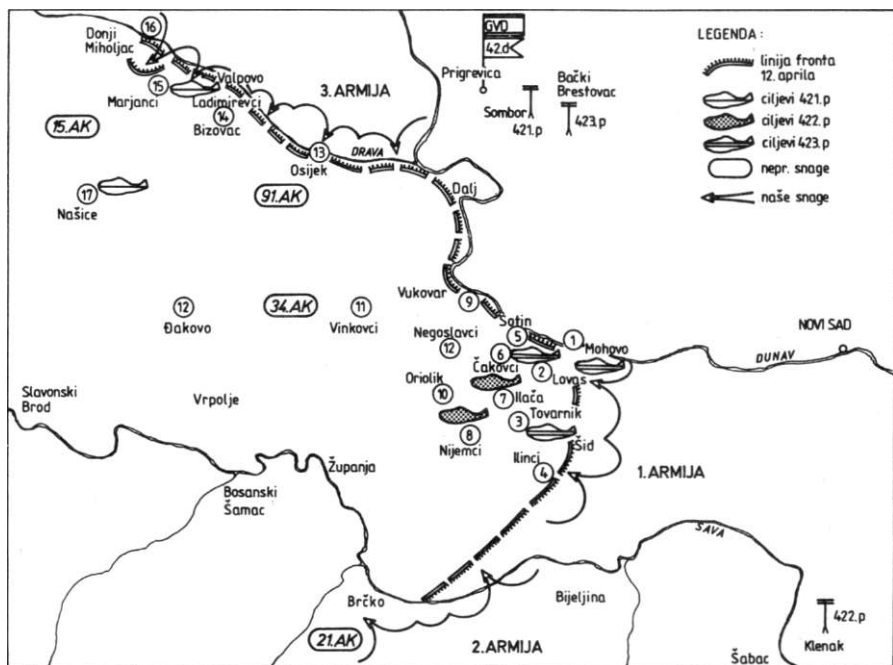
1. udar: cilj br. 1 - Mohovo; br 2 - Lovaš; br. 3 - Tovarnik i br. 4. - Ilinci, i

2. udar: cilj br. 5 - Sotin; br. 6 - Čakovci i br. 7 - Ilača i Šidski Banovci.

Pukovima 11. vazduhoplovne divizije (111, 112. i 113) takođe je naređeno da izvrše udar po istim ciljevima, zavisno od rasporeda i početka dejstava.

²¹⁷¹ Iz obaveštenja načelnika Štaba 3. armije Štabu GVD o zadacima avijacije na frontu 3. armije u toku 11. i 12. aprila 1945; AOS, k. 1450, br. reg. 10/48-4.

¹ Iz zapovesti Štaba 16. udarne divizije od 11. aprila 1945. potčinjenim jedinicama za forsiranje Drave; Zbornik NOR, tom XI, knj. 3, dok. 40.

Raspored ciljeva 421, 422. i 423. vazduhoplovnog puka i linija fronta 12. aprila 1945.

U napomeni rasporeda ciljeva koje treba tući 12. aprila naznačeno je da će se vreme udara narediti naknadno, kao i znaci za raspoznavanje prve linije, koji glase:

„'Mi smo naše trupe' na sektoru I armije oznavaćaće se snopom zelenih raketi u pravcu neprijatelja, a na sektoru III armije belim platnima (čaršavima).

Naši tenkovi imaće belu boju na kupolama!"²⁰⁹

Južna avio-grupa je, 11. aprila u 23.00 časova, u vezi sa opštim zadacima 42. vazduhoplovne divizije, odnosno GVD, dobila sledeće naređenje:

„Štabovima 422. i 112. vazd. puka i 910 BAS-a

1) 12.4.45. g. dovesti u borbenu gotovost do 06.40 časova sav sposobni borbeni i materijalni sastav.

2) Prvi udar jurišnim avionima po ciljevima naneti 12.4.45 u vremenu od 07.30 - 07.40 č.

3) Prvi udar lovcima po ciljevima, naneti 12.4.45. u vremenu od 07.45 - 07.50 č.

4) Naprezanje borbenog rada biće 12.4.45. po 4 uzleta na jedan ispravan avion.

²⁰⁹ Op. cit., tom X, knj. 2, dok. 134.

5) Štab 910. BAS obezbediće rad 422. i 112. vazd. puka za 12.4.45. gorivom, mazivom i municijom, računajući po 4 uzleta na jedan ispravan avion"²¹⁰⁾

Do proboja sremskog fronta posade 42. vazduhoplovne divizije već su stekle određena borbena iskustva jer su izvršile 435 borbenih letova i ostvarile nalet od 530, 42 časova:

	Borbeni letovi	Nalet u časovima
421.p	176	206,13
422.p	139	165,01
423.p	120	159,29
42.d	435	530,43

U proteklom periodu 42. vazduhoplovna divizija imala je tri udesa, koji su se završili katastrofom-pogibije majora Milana Malnarića, komandanta 423. vazduhoplovnog puka i strelca Stevana Abrahama; pilota starijeg vodnika Antona Jakopića i strelca Ivana Perišića, iz 422. puka, i pilota, takođe starijeg vodnika, Sime Mihajlovića i strelca Miodraga Damjanovića.

Za proboj sremskog fronta, pri čemu je planirano da 42. vazduhoplovna divizija, odnosno njeni pukovi izvrše po dva udara, prethodila je kompletna priprema letaćkog i vazduhoplovnotehničkog osoblja. Već u vazduhoplovnoj pripremi operacije 10. i 11. aprila, funkcionisalo je sadejstvo sa jedinicama 1. i 3. armije, kod kojih su se nalazili vazduhoplovni oficiri za vezu. Sadejstvo je bilo ostvareno i praćenjem dinamike boja, prilikom čega su avijaciji javljane sve nastale promene na bojištu.

Neposredne pripreme za proboj sremskog fronta, pored već iznetih, obuhvatale su: (1) prebaziranje vazduhoplovnih pukova i bataljona aerodromske službe, (2) pripreme pilota i strelaca, (3) pripreme tehničkog i pozadinskog osoblja, i (4) pripreme i rad štabova divizije i vazduhoplovnih pukova.

Prebaziranje vazduhoplovnih pukova izvršeno je krajem marta i oni su bazirali: 421. - na aerodromu Sombor (Kupusina); 422. u Klenku, a 423. u Bačkom Brestovcu. Štab 42. vazduhoplovne divizije je 28. marta iz Novog Sada prešao u Prigrevicu Sv. Ivan.

Pripreme letaćkog osoblja - pilota i strelaca, sastojale su se posebno u izučavanju rejonu dejstva i rejonu aerodroma baziranja i alternativnih aerodroma, zatim linije fronta, a posebno karakteristika ciljeva po kojima treba dejstvovati. Za neposredne zadatke u 42. diviziji je, uoči proboja, bilo 79 pilota, od čega u 421. puku - 31; u 422. - 23 i u 423. puku - 25 pilota.

²¹⁰⁾ Naredenje sovjetskog vazduhoplovnog instruktora od 11. aprila 1945. štabovima 422. i 112. vazduhoplovnog puka i 910. bataljona aerodromske službe za borbena dejstva na dan 12. aprila; Op. cit., dok. 132.

Priprema tehničkog osoblja bila je usmerena na održavanje ispravnosti aviona za tekuća dejstva, a posebno za proboj. U 42. diviziji bilo je borbeno ispravnih 37 aviona, od čega u 421. puku - deset u 422. - 13 i u 423. puku - 14 aviona.

Priprema štabova se odvijala u kratkom vremenskom roku, s obzirom da je pukovima raspored ciljeva dat neposredno pred proboj. Međutim, kako su pukovi već dejstvovali nad većinom ciljeva, to je priprema štabova predstavljala tekuće štapsko-borbene radnje sa težištem na izdavanje zapovesti za 12. april. Izdavanje zapovesti baziralo se i na osnovu zahteva štabova 3. i 1. armije, kao i na osnovu izviđanja ciljeva iz vazduha. Sve je to doprinelo da se stvori približno tačan uvid u stanje i karakteristike neprijateljeve odbrane.

Jedinice 1. armije optočele su proboj sremskog fronta prema planu, 12. aprila 1945. artiljerijskom pripremom po prednjem kraju neprijateljeve odbrambene linije u trajanju od 15 minuta, od 04.45 do 05.00 časova. U poslednja tri minuta usledio je artiljerijski prepad, a zatim je pešadija, zajedno sa tenkovima, krenula u juriš, prodirući kroz neprijateljevu odbrambenu liniju.

Jedinice 3. armije su, pak, šest časova ranije, noću 11/12. aprila, odnosno u 23.00 časa, ali bez prethodne artiljerijske pripreme, otpočele, jednovremenim prevoženjem čamcima, nasilni prelazak preko Drave i Dunava. Jak neprijateljev otpor, koji ih je dočekao na desnim obalama, savladan je još u toku noći. Tako je glavina snaga 3. armije iskrcana u rejonu Valpovo, posle čega je energičnim jurišima u žestokim borbama zauzela više mesta.

Posade 421. vazduhoplovnog puka dejstvovala su, samo u prvom udaru, po naznačenim ciljevima u rejonima sela Vinogradci, Marijanci i Veliškovci sa prvom petorkom 11-2, kao i rejonima sela Brzovac, Ladimirovci, Satnica i Sv. Đurađ, sa drugom petorkom. Tih deset borbenih zadataka, koliko je puk izvršio toga dana, predstavljali su vatrenu podršku 3. armiji, odnosno jedinicama 16. divizije, koja je forsirala reku Dravu kod Gatskog Rida. Borci ove divizije su pred mrak 12. aprila na juriš zauzeli Belišće i Valpovo.

Zbog vatrene podrške i ostalim dvema divizijama 3. armije - 36. i 51. - posade 421. vazduhoplovnog puka nisu upućene da izvrše drugi udar po ciljevima u Našicama, s obzirom da su jedinice te divizije, koje su forsirale Dravu kod Narda, odnosno Dunav kod Dalja, izvodile dalje svoje napadne akcije.

Prema izveštaju jugoslovenskih i sovjetskih posada 421. vazduhoplovni puk je, pružajući vatrenu podršku jedinicama 3. armije, u toku 12. aprila uništio ili ošteti: pet automobila, jedanaest kola, pet topova, pri čemu je poginulo oko 35 neprijateljevih vojnika. Tom prilikom je izazvano 15 požara i tri eksplozije i neutralisane su dve baterije PAA i tri baterije poljske artiljerije.

Prilikom izvršavanja jurišnih zadataka posade su osmatrale i pokrete neprijatelja:

„Na zapadnom delu sela Veliškovci jedna baterija poljske artiljerije; u selu Marjanovci jedna baterija PAA do voda pešadije i 10 kola; s. Bačanjevci - 5 automobila, 4 kola, vod pešadije, na severozapadnom delu sela baterija PAArt. U Valpovu četa pešadije i 10 automobila, jedna baterija PAArt. U zapadnom delu Sv. Đurađ deset automobila i oko četa pešadije!"²¹¹

Vreme je tokom izvršavanja zadatka bilo oblačno, donja baza oblaka na 2500 metara, a vidljivost 5-10 kilometara.

O dejstvima 421. vazduhoplovnog puka Štab 3. armije je istakao da je naša avijacija, već od ranog jutra 12. aprila, veoma uspešno bombardovala neprijateljeva uporišta Nard - Valpovo - Belišće, odnosno i druge ciljeve u njihovim širim rejonima:

„Kasnije, u toku celog dana, intenzivno sarađuje sa našim trupama na zemlji, pružajući snažnu potporu našoj pešadiji pri zauzimanju uporno branjenih naseljenih mesta!"²¹²

Posle uspešnog dejstva avijacije po ciljevima br. 14. i 15; koja je neutralisala glavne odbrambene tačke, jedinice 16. divizije zauzele su tokom idućeg dana sela Bocanjevce, Marjančace, Ladimirovce i Satnicu i vodile borbu za Bizovac.

Prvu petorku vodio je pilot Piperin, a drugu pilot Utornik. Ostali pratiodci bile su jugoslovenske posade 421. puka.

U toku 12. aprila posade 422. puka izvršile su 19 borbenih zadataka. Dejstva su izvršena u okviru pet grupa, od kojih je prva dejstvovala po objektima u Ilači i Šidskim Banovcima (ciljevi br. 7. i 6). Prva grupa, sastava osam aviona 11-2, poletela je u 07.05 časova, a nad ciljevima u Ilači i Šidskim Banovcima dejstvovala je 15 minuta (od 07.25 - 07.40).

Druga grupa 422. vazduhoplovnog puka, sedmorka, u sastavu: Godec vođa (Kandić) i pratiodci - Mihevc (Matković), Košutnik (Popović), Smolić (M. Stanojević), Popović (Matković M.), Cucić (Krbavac) i Princip (Orsini) poletela je deset minuta kasnije i nad ciljem br. 6 - Čakovci, napala neprijateljeve objekte.

Treća grupa je dejstvovala po objektima u Negoslavcima, a četvrta grupa - šestorka, koju je vodio Amidžić sa jugoslovenskim pilotima i strelcima, poletela je u 10.15 časova. Ta grupa se nad ciljem zadržala samo deset minuta, s obzirom da po komunikacijama nije bilo ciljeva. To je, zapravo, bio planirani drugi udar 422. puka po Ilači i Šidskim Banovcima.

Peta grupa, takođe šestorka, u kojoj je kao pratilac leteo Košutnik sa Stefanovićem, nije bila upućena na ciljeve br. 8 (Nijemci) i 10 (Oriolik), već je tukla cilj br. 5 - Sotin, koji, međutim, nije bio cilj određen za 422. vazduhoplovni puk.

²¹¹⁾ Iz ratnog izveštaja br. 101. Štaba 421. vazduhoplovnog puka za 12. april 1945; AOS, k. 1466/1, br. reg. 1/76-9.

¹ Iz izveštaja Štaba 3. armije o dejstvima od 11 - 16. aprila 1945; Zbornik NOR, tom XI, knj. 3, dok. 54.

Zahvaljujući neposrednoj vatrenoj podršci avijacije, odnosno 422. vazduhoplovnog puka, koji je potpomagao jedinice 1. armije, jedinice 1. proleterske divizije nastavile su tokom dana brz prodor i glavninom snaga napale Sotin. Tim mestom, koje je iz vazduha peta grupa tukla od 13.15 do 13.40, 1. proleterska je ovladala neposredno po prestanku dejstva iz vazduha i posle uspešnog gonjenja neprijatelja oslobodila je Vukovar. Do noći 12. aprila, 1. proleterska divizija izbila je na liniju: Vukovar - Vinkovci, a o dejstvu avijacije je zapisano:

„Naša avijacija bila je veoma aktivna i veoma uspešno izvršila svoj zadatak“!²¹³

S obzirom da je po ciljevima u Ilači i Šidskim Banovcima od strane 422. vazduhoplova dejstvovano, kako u planiranom prvom, tako i planiranom drugom udaru, to su jedinice 21. i 48. divizije 1. armije posle upornih borbi i do sutona zauzele ta dva mesta, a tokom dana uspešno napredovale i zauzele Lovaš, Mikluševce, Negoslavce i druga mesta.

Ilaču i Šidske Banovce (cilj br. 7) 422. vazduhoplovni puk napadao je u prvom udaru 15, a u drugom udaru 10 minuta. O tim dejstvima i podršci iz vazduha zapisano je:

„U toku celog dana 12. aprila avijacija je potpomagala nadiranje naših jedinica“!²¹⁴

Neposrednu vatrenu podršku jedinicama 1. armije, pružao je kako 422. tako i 423. puk tokom 12. aprila, izvršivši najveći broj borbenih zadataka - ukupno 25. Dejstva po ciljevima označenim za prvi i drugi udar, ali i po drugim, za koje je tražena izmena tokom odvijanja dinamike boja, izvršen je u devet grupa, odnosno u sedam trojki i dva para. Sve te formacije vodili su naši piloti, sa našim pratiocima.

Zbog zadataka koji su bili postavljeni jedinicama 1. armije, posade 423. vazduhoplovnog puka su, takođe, tri puta dejstvovale nad Ilačom i Šidskim Banovcima - u prvom udaru (koji nije bio planiran) u okviru treće grupe, koju je vodio pilot Popov, od 12.27 do 12.37, i još dva puta u drugom udaru, u okviru pete i šeste grupe (vođe Marinović, odnosno Vulić) od 15.00 do 15.05 i od 15.30 do 15.40 minuta.

Od planiranih ciljeva 1, 2, 3. i 4. - Mohovo, Lovaš, Tovarnik i Ilinci, posade 423. vazduhoplovnog puka su dejstvovale samo po Tovarniku. u okviru sedme grupe, vođa para Vujin, ali su zato objekti napada bili i Vinkovci - Striživojna i Vinkovci - Mikanovci, u okviru prve i druge grupe, koje su poletele u 10.05, odnosno u 10.07 časova, a isto tako i Vukovar.

Komunikaciju Vinkovci - Striživojna i objekte u mestima 423. vazduhoplovni puk je napadao još jednom, od 18.30 do 18.40 časova.

Od svih posada 423. puka koje su izvršavale zadatke u okviru devet grupa, prikupljeni su dragoceni podaci izviđanja: Istočno od želj.

²¹³ Iz operacijskog dnevnika Štaba 1. proleterske divizije; Zbornik NOR, tom XI, knj. 1, dok. 421.

²¹⁴ Iz operacijskog dnevnika Štaba 21. divizije; Op. cit., dok. 454.

stanice Mikanovci jedna kompozicija do 12 vagona. Na pruži zapadno od s. Mikanovaca prema s. Striživojna kompozicija od 18 vagona. Vukovar - Sotin - Šidski Banovci - Lovaš i Sotin u plamenu. Aerodrom Vukovar preoran. Severno i severoistočno od s. Ilače u rovovima mnogo neprijateljske žive sile, a na putu Ilača - Tovarnik 10 kamiona. Jugozapadno od Sotina vidi se požar (Sotin zauzet). U Šidskim Banovcima 7 do 8 kamiona i do 20 kola sa zapregom. Između Šidskih Banovaca i Ilače na pruži do 10 vagona. Od Šidskih Banovaca prema Orioliku neprijateljska kolona. Zapadno od s. Ilače 4 km zapaljeno 5 kamiona. Neprijateljska kolona od oko 300 kola sa zapregom u nastupanju na putu iz Tovarnika. Na putu za Mikanovce, između pruge i puta, oko 12 automobila i 12 seljačkih kola. Na južnoj strani Vukovara rovovi puni žive sile. Južno od Oriolika neprijatelj u rovovima.

Dejstvo nepr. PA odbrane: na stanici Mikanovci i severno od Mikanovaca laka neprijateljska PAA u dejstvu. Nad Vukovarom pojavila su se dva neprijateljska „foke vulfa" FW-190"²¹⁵

Još u toku dejstva, dok su se pojedine formacije aviona nalazile u vazduhu, ili neposredno pre poletanja, Štabu Grupe vazduhoplovnih divizija dostavljen je niz depeša, koje su zahtevale izmenu ciljeva i radi neposredne intervencije na pojedinim delovima fronta.

Tako je, na primer. Štab 1. armije, koji je pratio napredovanje svojih jedinica, tražio hitnu intervenciju u tri maha: u 09.25, zatim u 09.55 i u 14.40 časova:

„Što pre naneti udar po mestima: Oriolik, Negoslavci, Vukovar. Kao glavne ciljeve računati prva dva mesta. Nad pojedinim ciljevima raditi najmanje 30 minuta. Obratiti pažnju, jer naši tenkovi kreću napred"!

„Naneti masovan udar na Ilaču, Šidske Banovce, Tovarnik i Sotin, gde ima neprijateljske artiljerije".²¹⁷

„Avijacija treba danas da tuče Bošnjake, Županju i komunikaciju Županja - Crena - Vinkovci"²¹⁸

Pored neposredne vatrene podrške, koju je 42. vazduhoplovna divizija pružala jedinicama 3. i 1. armije, i 2. armija je, u duhu „Direktive Generalštaba JA o prelasku u opštu ofanzivu za oslobođenje zemlje" imala delokrug svojih zadataka. Posle uspešnih borbi koje su vodile u istočnoj Bosni, 25. i 45. divizija 2. armije bile su zaustavljene od neprijatelja, koji se užurbano izvlačio dolinom Bosne. Zato je Štab 2. armije zahtevao intervenciju avijacije:

„Pored javljenih ciljeva 12.4. 45. treba tući komunikaciju desnom obalom Bosne od Maglaja do ušća Paklenice (Đukanova meh). Noćas,

²¹⁵⁾ Iz operativnog izveštaja Štaba 423. vazduhoplovnog puka za 12. april 1945; AOS, k. 1466, br. reg. 16/9.

²¹⁶⁾ Depeša od 09.25 časova, AOS, k. 1460, br. reg. 92/3.

²¹⁷⁾ Depeša od 09.55 časova, Op. cit., br. reg. 93/3.

²¹⁸⁾ Depeša od 14.40 časova, Op. cit., br. reg. 94/3.

od 20.00 desnom obalom Bosne od Maglaja za Doboj prolazi oko 300 neprijateljskih motornih vozila i jaka kolona pešadije sa artiljerijom!"²¹⁹

Avijacija, međutim, nije bila upućena na te ciljeve, s obzirom da je morala da izvrši zadatak postavljen u vatrenoj podršci 3. i 1. armije.

Masovnim udarom avijacije sovjetske i naše posade izvršile su ukupno 250 borbenih zadataka što predstavlja do sada najveći broj avio-poletanja u toku jednog dana.

„Prvi zadatak naša avijacija je izvršila masovnim udarom, kojim je vazduhoplovstvo uspjelo da neprijatelja dezorganizuje u njegovoj planskoj odbrani i omogućiti našim trupama lakši proboj i prodiranje u neprijateljevu dubinu položaja. Za drugi zadatak avijacija je upotrebila drugi udar, tako da je neprijateljevim rezervama bio u velikoj meri onemogućen pokret ka prednjem kraju u cilju odbacivanja naših trupa i slamanja njihove ofanzive.

Drugi udar izvršen je dva časa kasnije, za ciljeve koji su još davali otpor, a koji su bili određeni za drugi udar, a delimično i za ciljeve u rejonu: Donji Miholjac, Našice, Bizovac, Osijek, Vinkovci, Striživojna, koje su otkrili naši izviđači u toku prepodneva. U većini slučaja to su bile neprijateljeve rezerve u pokretu ka frontu u vozovima, na automobilima i peške!"²²⁰

Rezultati borbenih dejstava

Snažnim frontalnim napadom 1. armije u rejonu Mohovo - Tovar-nik - Ilinci, sa udarom kod Brčkog i sjajnim obuhvatnim manevrom 3. armije, koja je forsirala reke Dravu i Dunav u rejonu severno od Valpova i istočno od Osijeka, naše su jedinice slomile neprijateljev odbrambeni sistem, ozbiljno ugrozile levi bok njegovih snaga i prisilile ga na ubrzano i u neredu povlačenje prema zapadu.

„Odsudnu ulogu u ovim operacijama odigralo je vazduhoplovstvo, koje je u prvim danima operacije, kada je trebalo slomiti neprijateljev odbrambeni sistem i dezorganizovati povezanost i rad njegovih jedinica, dejstvovalo neprekidno u punom sastavu dveju vazduhoplovnih divizija duž cele linije fronta i u pozadini protivnika!"²²¹

To je ocena dejstava avijacije od strane štaba Grupe vazduhoplovnih divizija. Štab 42. vazduhoplovne divizije takođe pozitivno ocenjuje rad svojih pukova:

„Jurišna divizija je pomogla opštu ofanzivu pred frontom naših armija, tukući neprijateljsku živu silu, rezerve, artiljeriju, PAA artiljeriju, komunikacije, saobraćajna sredstva u rejonima Osijek, Valpovo,

Depeša od 14.00 časova, Op. cit., br. reg. 95/3.

Iz članka „Vazduhoplovne divizije u proboju sremskog fronta" autora pukovnika Arsenija Boljevića i majora Milana Damjanovića, „Vazduhoplovni glasnik" br. 3/1948.

¹ Iz izveštaja Štaba Grupe vazduhoplovnih divizija Štabu Vazduhoplovstva JA o radu izviđačko-obaveštajne aktivnosti u aprilu 1945, Zbornik NOR, tom X, knj. 2, dok. 178.

Donji Miholjac, Vukovar, Vinkovci, Brčko, Brod, Đakovo, uopšte uzevši u zahvatu nastupajućih pravaca naših armija!"²²²

Poruka primljena telefonom od načelnika Štaba 1. armije 12. aprila 1945. oko 17.00 časova, najbolje ilustruje uspeh koji su ostvarile jedinice kopnene vojske, neposredno podržane od avijacije:

„12. IV 1945. god. u vremenu proboja sremskog fronta oko 100 naših aviona paralizovalo je protivničku odbranu na sektoru: Mohovo - Lovaš - Tovarnik - Ilinci i Lipovac!"²²³

Za rezultate ostvarene u probouju sremskog fronta Grupa vazduhoplovnih divizija istaknuta je u „Pohvalnoj naredbi Vrhovnog komandanta JA" od 14. aprila 1945, u kojoj, između ostalog, za vazduhoplovne jedinice stoji:

„Izvanrednu pomoć trupama na zemlji pružila je naša avijacija svojim odličnim sadejstvom u toku celog trajanja operacija!"²²⁴

U toku izvršavanja borbenih zadataka ispravnost borbenih aviona postala je veoma kritična:

„Naše vazduhoplovne divizije „grupe Vitruk" usled gubitaka i rashoda materijala u stalnim borbama ostale su na oko 30 procenata upotrebljivih aviona od svog formacijskog stanja. Neophodno je potrebno da se isporuka aviona, motora, rezervnih delova i sveg tehničkog materijala, prema dostavljenim trebovanjima za ove divizije, što pre uputi. Bez ovog materijala ove divizije će biti skoro onesposobljene za dalje operacije!"²²⁵

Izvanredne uspehe u probouju sremskog fronta 42. vazduhoplovna divizija je postigla sa: 79 pilota i 37 ispravnih aviona koji su učestvovali u borbenim akcijama. Ukupno je izvršeno 54 borbena zadatka i ostvaren nalet od 53.31 čas, ili po pukovima:

	pilota	aviona	letova	nalet
421.p	31	10	10	10.10
422.p	23	13	19	20.48
423.p	25	14	25	23.33
42.d	79	37	54	54.31

U vreme izvođenja vatrene podrške, 12. aprila, 42. divizija je po formaciji trebala da ima 120 aviona. Umesto toga, od 76 - koliko ih je bilo - samo je 37 aviona bilo ispravno.

Piloti su bili borbeno osposobljeni za izvršavanje složenih zadataka što pokazuje intenzivno naprezanje u toku jednog dana. Nekoliko komandira eskadrila iz svih pukova, kao i pojedini piloti, izvršili su i po dva borbena zadatka.

¹² operativnog izveštaja Štaba GVD za april 1945, Op. cit., dok. 179.

" AOS, k. 21 A, br. reg. 5-2.

[^] Op. cit., k. 292, br. reg. 9-1/3.

Iz obaveštenja zastupnika vrhovnog komandanta JA upućenog 12. aprila 1945. u kome se vrhovni komandant JA, koji se tada nalazio u Moskvi, obaveštava da su oslobođena neka mesta u zemlji; AOS, k. 17 A, br. reg. 3-3.

U toku 12. aprila uništeno je, odnosno onesposobljeno:

	421.p	422. p	423. p	svega
Automobila	5	-	15	20
Kola	11	2	14	27
Topova	1	-	-	1
Živa sila	35	30	95	160
Požara	15	11	-	26
Eksplzija	3	-	-	3
Baterija PAA	2	-	-	2
Baterija poljeske artiljerije	3	-	-	3
Kuća	-	4	13	17
Skladišta	-	-	2	2
Vagona	1	-	9	10

Borbeni učinak najveći je kod posada 423. vazduhoplovnog puka, koje su i izvršile najveći broj borbenih zadataka (25), a zatim slede posade 421. puka, koje su, međutim, izvršile upola borbenih zadataka u odnosu na 422. vazduhoplovni puk.

Posade 423. vazduhoplovnog puka, koje su i izvršile najveći broj borbenih zadataka (25), a zatim slede posade 421. puka, koje su, međutim, izvršile upola borbenih zadataka u odnosu na 422. vazduhoplovni puk.

Posade 423. vazduhoplovnog puka su ubile skoro dve trećine od ukupno uništene neprijateljeve žive sile. To su, ujedno, i brojno najveći borbeni rezultati.

Iako su naše posade tokom osmatranja iz vazduha otkrile izvestan broj tenkova, ali koji su bili branjeni i jakom artiljerijskom vatrom, ni jedan pilot u toku 12. aprila, a takođe i tokom ranijih letova, nije bio u prilici da ih onesposobi, ili uništi.

Tokom 12. aprila 1945. vazduhoplovni pukovi 42. divizije utrošili su sledeću količinu avio-bombi, raketnih zrna, topovskih granata i mitraljeske municije:

	Kalibar	421.p	422. p	423. p	Ukupno
Avio-bombe	FAB 100			16	16
	FAB 50			11	11
	AO 25	116	183	140	439
	AO 10		15	40	55
	AO 8			8	8
	AO 6,5		205		205
	AO 2,5			480	480
Raketna zrna	RS 82	22	34	23	79
	RS 132		5		5
Granate	VJA 23	2230	4544	4510	11.284
Mitralj. municija	UBS 12,7	45	280		325
	ŠKAS 7,62	3350	4760	4380	12.490

S obzirom na broj izvršenih borbenih zadataka, posade 423. vazduhoplovnog puka imale su najveće borbene komplete. Raketna zrna RS, kalibra 132 mm, u malom broju, ispalio je 422. vazduhoplovni puk. Od topovskih granata korišćena je samo municija za top VJA kalibra 23 mm, dok se top ŠVAK, kalibra 20 mm, nije koristio.

Bojevi kompleti bili su saobrazno ciljevima, odnosno pripremani su, uglavnom, za napad po neprijateljevoj živoj sili.